

Davor Kovačić, *Hrvatska nogometna samostalnost. Nastanak, imidž, kontroverze.* Despot Infinitus, Zagreb, 2023., 252. str.

U izdanju nakladničke kuće Despot Infinitus, 2023. godine objavljena je knjiga Davora Kovačića *Hrvatska nogometna samostalnost. Nastanak, imidž, kontroverze*. O motivu nastanka knjige teško je suditi; tematski je prvo, ako ćemo se povući i onim što je autor u samom uvodu knjige naveo („Obradena su i sva nogometna prvenstva u Hrvatskoj od prvih ratnih pa sve do 2018., kada zahvaljujući srebrnoj medalji na SP-u u Rusiji Hrvatska postaje nogometna velesila“, str. 9–10) očito bila zamišljena kao pregled stanja hrvatskog nogometa od hrvatske samostalnosti do krune te „nogometne samostalnosti“, odnosno srebra 2018. u Rusiji. Tome u prilog idu i šest velikih tematskih poglavlja knjige: ((1.) *Nogomet u vrijeme raspada socijalističke Jugoslavije*, (2.) *Hrvatski nogomet u Domovinskom ratu*, (3.) *Hrvatski nogomet poslije završetka Domovinskog rata*, (4.) *Hrvatska nogometna reprezentacija 1992–2018*, (5.) *Hrvatska nogometna reprezentacija na SP-u u Rusiji 2018.*, (6.) *Epilog*). No, knjiga izlazi neposredno nakon novog velikog uspjeha hrvatske nogometne reprezentacije 2022. u Kataru, tj. nakon osvojene bronce nakon pobjede (2:1) protiv reprezentacije Maroka, slijedom čega, nakon opsežnog osvrta na uspjeh „Vatrenih“ u Rusiji 2018. (str. 169–178), autor u *Epilogu* ove knjige na svega dvjema stranicama (179–180) „umeće“ i kratki osvrt na taj uspjeh „Vatrenih“ u Kataru. Dakle, je li motiv pisanja knjige uspjeh „Vatrenih“ iz 2018. ili 2022.? Kako bilo da bilo, izlazak knjige odlično se „poklopio“ s još tada prisutnom nogometnom euforijom u zemlji što je definitivno dalo optimizma i za mogućim velikim brojem prodanih primjeraka.

Knjiga je prije svega, vjerujem, namijenjena široj čitateljskoj publici, no budući da ovdje donosim sud i sa znanstvenog stajališta, mogu reći da sa znanstvenog stajališta ima dobru podlogu. U uvodu svoje knjige autor je naveo kako je knjiga nastala „istraživanjem dostupnog arhivskoga gradiva i literature, onodobnog tiska, Interneta kao i razgovora s osobama koje su sudjelovale u stvaranju nogometa u samostalnoj Hrvatskoj“ (str. 10), gdje je naznačio s kolikom je širinom te raznolikošću povijesnih izvora prionuo u pisanje ove monografije, a budući da se radi o autoru koji je već objavio nekoliko povijesnih monografija, među kojima i nogometnu *Hrvatski nogomet u doba cara, kralja*,

poglavnika i maršala (2019.), adekvatnost predispozicija za pisanje ove nove nije izostala. Zanimljivo, oko svoje monografije *Hrvatski nogomet u doba cara, kralja, poglavnika i maršala* autor je vodio i polemiku sa Stipicom Grgićem zbog moguće „neadekvatnih“ preuzimanja podataka iz Grgićeva rada „Kratka povijest ženskoga nogometa u Hrvatskoj/Jugoslaviji u međuratnom razdoblju“ (*Časopis za suvremenu povijest*, sv. 50, br. 3 (2018.)).¹ Najslikovitiji primjer da je moguće „škakljivo“ tematici novije povijesti hrvatskog nogometa Kovačić pristupio što je objektivnije moguće njegovo je pisanje o prvom hrvatskom predsjedniku dr. Franji Tuđmanu gdje je jasno izdvojio Tuđmanove stavke koje bi čitateljska publika mogla ocijeniti i „dobrima“, i „lošijima“, ne držeći se, dakle, slijepe jednostrane slike o prvom hrvatskom predsjedniku. Knjiga je pretežito činjeničnog, informativnog karaktera, a u vezi s određenim preuzetim podacima koji moguće ulaze u kategoriju „teorija zavjere“, autor jasno zauzima svoj stav. Knjiga nema samo s povijesnog stajališta svoju vrijednost, već naginje pravom interdisciplinarnom pristupu pokazujući ujedno i niz političkih, društvenih, i ekonomskih fenomena koje su s nogometom, kao „najvažnijom sporednom stvari na svijetu“ povezane, a iako autor nije ulazio u detaljna razmatranja tih fenomena, ostavio ih je otvorenima pruživši tako dobro podlogu budućim istraživanjima nogometa. Nevjerojatno je zapravo koliko je nogomet kao „najvažnija sporedna stvar na svijetu“ u hrvatskoj historiografiji slabo istražen, i baš zbog toga ovakvih monografija kronično nedostaje. Slijedom prethodno iznesenoga, u nastavku ću iznijeti jedan širi prikaz knjige, redom prema poglavljima vjerujući kako će svojim sadržajem zaintrigirati nekog budućeg čitatelja ili istraživača.

U prvom poglavlju knjige (*Nogomet u vrijeme raspada socijalističke Jugoslavije*, str. 11–55) analizira se nogomet u bivšoj Jugoslaviji uoči njenog raspada. Smatralo se da su tri temeljne slabosti jugoslavenskoga nogometa: neefikasnost, grubosti i suđenje (str. 12.). U lošim okolnostima jugoslavenskoga nogometa dogodila se i, prema ocjeni autora, „najveća afera u povijesti jugoslavenskoga nogometa“, kada je, zbog namještanja rezultata, predsjedništvo NSJ-a (Nogometnog saveza Jugoslavije) na čelu s predsjednikom Slavkom Šajberom donijelo odluku da se posljednje kolo prvenstva 1985./86. poništi zbog neregularnosti i ponovno odigra, a 12 klubova kažnjeno je i zbog namještanja rezultata u posljednjem kolu s minusom od šest bodova u sljedećem

1 Polemika je dostupna na sljedećoj poveznici, na portalu Historiografija.hr (<https://historiografija.hr/?p=15399>, posjećeno: 5. lipnja 2023.).

prvenstvu (str. 13.). Tijekom 80-ih godina organiziraju se i navijačke skupine u Hrvatskoj: splitska „Torcida“ službeno je obnovljena 16. rujna 1981. godine na utakmici protiv Stuttgarta iako su Torcidu osnovali splitski studenti u Zagrebu još 28. listopada 1950. godine; „Bad Blue Boys“ osnovani su 17. kolovoza 1986. godine, „Armada“ 1987. na terasi robne kuće „RI“, a u tom vremenu osnivaju se i osječki navijači koji su se tijekom 1988. godine nazvali „Kohorta“ (str. 14–15). Tih 80-ih godina počele su se pojavljivati i republičke zastave, izvukivati šovinistički slogani, te pjevati razne nacionalističke pjesme, što se objašnjavalo globalnom gospodarskom krizom i nezaposlenošću koja je najteže pogađala mlade koji su tako bili isključeni iz procesa odlučivanja (str. 17.). Krajem 80-ih, nakon uvođenja višestranačja, političke stranke (prije svega HDZ) nastojale su i preko nogometa utjecati na izbornu tijelo prije prvih višestranačkih izbora (npr. u ožujku 1989. godine u Splitu na Poljudu „BBB-i“ su izvjesili transparent „BBB za HDZ“, usp. str. 21.). U ovom poglavlju je, naravno, i osvrt na povijesnu, „neodigranu“ utakmicu Dinama i Crvene Zvezde 13. svibnja 1990., održanoj nekoliko dana nakon prvih višestranačkih izbora u Hrvatskoj, poznatoj prema nasrtaju Zvonimira Bobana na pripadnika ondašnje milicije koji je napadao jednog Dinamovog navijača (str. 22–23). Letimično se navodi i kako je u medijima popraćena ta utakmica (str. 25.). Tri tjedna nakon te utakmice te nekoliko dana nakon konstituiranja višestranačkog Sabora SRH, u prijateljskoj utakmici između reprezentacija Jugoslavije i Nizozemske, za koju su tada nastupali Marco van Basten, Frank Rijkaard i Ruud Gullit, a koja se odigrala u Zagrebu, ogorčena političkom situacijom u državi, zagrebačka je publika izviždala jugoslavensku himnu „Hej Slaveni“; ograde su bile okićene naopakom okrenutim zastavama SFRJ-a, a cijeli stadion je otvoreno navijao za goste koji su pobijedili 0:2 („Nisam znao da u Hrvatskoj imamo toliko navijača.“ – Ruud Gullit, str. 26., 27.). Dana 20. lipnja 1990. godine Hrvatski sabor mijenja službeno ime „Socijalistička Republika Hrvatska“ u „Republika Hrvatska“, a nakon što je ispred zgrade Hrvatskog sabora skinuta zastava sa zvijezdom petokrakom i podignuta hrvatska zastava trobojnica s povijesnim hrvatskim grbom to će se ubrzo preliti i na nogomet, pa je tako Dinamo u ljeto 1990., protiv kombinirane momčadi Croatije iz Melbournea i Croatije iz Sydneyja nastupio bez crvene zvijezde petokrake na grbu (usp. str. 29.). Kujtim Shala, igrač Dinama porijeklom s Kosova, u to je vrijeme doživljavao uvrede i otvorene izljeve mržnje na nogometnim terenima u Jugoslaviji, poglavito u

istočnom dijelu države, a posljednja „velika“ utakmica u Jugoslaviji odigrana je u Beogradu na stadionu JNA 8. svibnja 1991., kada su se u finalu Kupa maršala Tita sastali Crvena Zvezda i Hajduk. Taj susret odigran je šest dana nakon pogibije dvanaest hrvatskih redarstvenika u Borovu selu, zbog čega su igrači splitskog kluba nosili crni flor na ruci, a navijačima Hajduka i Torcidi nije bilo dopušteno putovati na utakmicu koja je bila obilježena čestim sukobima na terenu, primjerice Igora Štimca i Siniše Mihajlovića, kojeg je igrač Hajduka Ante Miše povukao za kosu i maknuo iz gužve jer su se znali još iz djetinjstva koje su proveli u Borovu. Jedini pogodak u toj utakmici postigao je Alen Bokšić i tu su pobjedu navijači Hajduka, kao i šira javnost u Hrvatskoj, doživjeli kao pobjedu veću od sporta i nogometa, te jednom od najvažnijih u povijesti kluba, a Crvena Zvezda je nekoliko dana nakon toga postala prvakom Europe (str. 31–32). Poglavlje paralelno prati i nogometnu reprezentaciju Jugoslavije 80-ih, koje je autor ocijenio desetljećem „neuspjeha“, do izlaska nogometne reprezentacije Hrvatske na međunarodnu pozornicu (str. 32–36). Prvu međunarodnu, i to prijateljsku, utakmicu, Hrvatska je odigrala protiv SAD-a, a tadašnji predsjednik HNS-a Vedriš istaknuo je sretnu okolnost što je Hrvatska igrala protiv nogometne reprezentacije tada jedine preostale svjetske supersile te da se tadašnji predstavnici jugoslavenskog režima i nogometa nisu usudili poduzeti odlučnije korake u sprječavanju utakmice Hrvatske protiv SAD-a (str. 38–39). U toj utakmici Hrvatska je pobijedila rezultatom 2:1, a Aljoša Asanović postigao je prvi pogodak za hrvatsku reprezentaciju u novijoj povijesti, nakon čega je izjavio: „Postigao sam prvi gol za Hrvatsku, za 100, 1000 godina u svim almanasima pisat će ‘Asanović – prvi gol za Hrvatsku’“ (str. 42.). Poglavlje završava posljednjim nogometnim prvenstvom u SFRJ-u (str. 45–55). Valja natuknuti da je autor jedno potpoglavlje ovoga poglavlja naslovio i kao *Nacionalno vrenje u nogometu – preslika političkih zbivanja*, no i ovaj manji niz ovdje izdvojenih podataka će, vjerujem, svakoga natjerati na zaključak kako su nogometne emocije ovoga perioda naprosto bile neodvojive od onodobnih političkih zbivanja.

Drugo poglavlje (*Hrvatski nogomet u Domovinskom ratu*, str. 57–73) započinje osnutkom Zbora narodne garde (ZNG-a), u čije su se redove i navijači hrvatskih klubova od samog početka rata dragovoljno prijavljivali (kao i u policiju ili Hrvatske obrambene snage), noseći na vojnim odorama obilježja klubova za koje su navijali. S druge strane, Delije i Grobari nalazili su se u srpskim vojnim postrojbama (usp. str. 57.). Nogometaš Petar Krpan je, dok su istaknuti

hrvatski nogometaši zarađivali u Njemačkoj, Francuskoj, Španjolskoj, Italiji i drugim europskim zemljama, kao maloljetnik, branio grad Osijek na prvoj crti bojišta s puškom u ruci. Kapetan hrvatske nogometne reprezentacije, Zvonimir Boban, isticao je da je Krpan jedini pravi heroj te generacije „Vatrenih“ te je na SP-u u Francuskoj 1998. u znak poštovanja nosio njegovu akreditaciju, dok je svoju prepustio Krpanu (str. 58, 59). Dana 25. kolovoza 1995. godine, na stadionu Dinare u Kninu, 20 dana nakon oslobođenja, odigran je susret između Torcide i BBB-a (str. 62.). U tom periodu veliki broj nogometaša iz bosansko-hercegovačkih klubova završio je u Hrvatskoj i napravio karijeru u HNL-u; dio njih u srpskim klubovima, a dio je našao angažman u inozemstvu. Neki su ostali doma i pridružili se obrani, neki su završili u logorima, a neki nisu preživjeli i nisu nikada pronađeni. Veldina Karića, koji se zatekao u sarajevskom Željezničaru kada je u BiH počeo rat, samo su sretne okolnosti spasile da ne završi pred streljačkim vodom, o čemu je dao izjavu (str. 63). U ovom periodu, od kada se HNS razdružio od NSJ-a, hrvatski klubovi više nisu bili u natjecanjima pod ingerencijom NSJ-a. Zbog hrvatskog osamostaljenja, oformljena su samostalna hrvatska prvenstva i kup natjecanja u kojima su klubovi uglavnom bili raspoređeni prema plasmanu u posljednjem izdanju jugoslavenskih natjecanja (usp. str. 67). Krajem ljeta i tijekom jeseni 1991. odigravao se niz humanitarnih utakmica te nekoliko značajnijih turnira na područjima Hrvatske koja nisu bila obuhvaćena ratom, poput „Trofeja Novog lista“ koji se odigrao u Rijeci, a turnir „Slobodna Hrvatska ‘91.“ mogao bi se nazvati i prvim neslužbenim prvenstvom Hrvatske u nogometu (str. 67–68). Službena nogometna prvenstva Hrvatske krenula su od 1992. godine. Prvi povijesni pogodak u Prvoj hrvatskoj nogometnoj ligi postigao je Željko Adžić, igrač HAŠK-Građanskog, u utakmici HAŠK-Građanski vs. Cibalia (2:0) dok je prvi naslov prvaka Hrvatske osvojio je splitski Hajduk „totalnim nogometom“ trenera Stanka Poklepovića, a pobjednik prvog hrvatskog kup natjecanja bio je Inker iz Zaprešića s trenerom Ilijom Lončarevićem. U utakmici superkupa između prvaka Hajduka i pobjednika kupa Inker slavi je Hajduk nakon izvođenja jedanaesteraca (str. 70–71). Na kraju poglavlja kratki je osvrt na hrvatska nogometna prvenstva i kupove do kraja Domovinskog rata, uz navedene okolnosti u kojima su ta natjecanja igrana (str. 70–73).

Poglavlje *Hrvatski nogomet poslije završetka Domovinskog rata* (str. 75–136) daje prvo kratki osvrt, prije svega, na rezultate nogometnih prvenstava u

Hrvatskoj do kraja 20. stoljeća (str. 75–77). Nakon toga slijedi dio posvećen prvom hrvatskom predsjedniku, Franju Tuđmanu, kojega su neki okarakterizirali kao „nogometni fanatik“, ali koji je i nesumnjivo imao utjecaja na hrvatski nogomet. Primjerice, u pripremama za odigravanje prve utakmice hrvatske reprezentacije sa SAD-om, Tuđman, koji se prihvatio pokroviteljstva nad utakmicom, rekao je tadašnjem predsjedniku HNS-a Vedrišu da HNS ima otvorene ruke u dogovorima, a od države da će imati svu moguću potrebnu potporu (str. 77, 78). Miroslav Blažević rekao je da je Tuđmanov najveći uspjeh to što je upravo njega izabrao za hrvatskog izbornika (str. 79.). Poglavlje se osvrće i na Tuđmanovo protivljenje imenu „Dinamo“, tj. Tuđman je naredio da se „Dinamo“, odnosno „HAŠK-Građanski“ preimenuje u „Croatia“, te tako skrene pozornost na Hrvatsku rezultatima zagrebačkog kluba, kao i reprezentacije koju je smatrao „vojskom manekena“, a ta promjena imena naišla je i na otpor navijača, o čemu također poglavlje raspravlja (str. 83, 84). Bivši predsjednik HNS-a Branko Mikša je, prema svojem kazivanju, nakon uspjeha na SP-u u Francuskoj i nogometne euforije te tadašnje financijske moći želio „ojačati“, uz uvijek jaki Dinamo i Hajduk, i Osijek, Rijeku, Zadar, Varaždin ..., kako bi se napokon stvorili uvjeti za solidnu i konkurentnu ligu prema mjeri Hrvatske i navijača što je Tuđman odbacio („Ah, vi Mikša, vi ste federalac!“, str. 87). Nakon toga slijedi pregled hrvatske nogometne lige od 2000. do 2018. s osvrtom na osvajače prvenstva, kupa i superkupa, te najbolje strijelce svake sezone (str. 87–93), a zatim kratki osvrt na značajnije nastupe hrvatskih klubova u europskim kupovima (str. 93–97). Nakon toga dolazi opsežan dio koji analizira kvalitetu nogometa i probleme HNL-a, a autor nastoji i opovrgnuti, kako sam spominje, rašireno mišljenje da je bivša jugoslavenska liga bila mnogo kvalitetnija i usporediva s najjačim europskim ligama. Autor navodi da je ta uvriježena percepcija „jugo-lige kao jedne od najboljih liga Europe“ precijenjena i pogrešna jer prema kvaliteti je bila negdje oko europskog prosjeka, usporediva npr. s Mađarskom, Rumunjskom, Švedskom i Istočnom Njemačkom (str. 97.). Slabu kvalitetu novoosnovanih neovisnih liga na prostoru nekadašnje Jugoslavije autor vidi kao logični nastavak svega što je bilo loše u jugoslavenskom nogometu, a u jugoslavenskom nogometu, s druge strane, stvarao se dojam da su rezultati unaprijed dogovoreni, što je nogometnom natjecanju oduzimalo osnovnu sportsku draž, pa su se na taj način dovodili u sumnje i uspjesi pojedinih klubova kao i regularnost natjecanja. I međusobna korektnost jugoslavenskih klubova bila je

na najnižoj razini, te su umjesto nogometne igre gledatelji na utakmicama često gledali nasilje, pa se za jugoslavensku ligu tada govorilo da se u njoj igra najprljaviji nogomet u Europi, odnosno da dominiraju prljava igra i grubosti, te da gledatelji umjesto igre gledaju nasilje (str. 97–98). Autor se osvrnuo i na osnivanje regionalne nogometne lige, za koju neki smatraju da bi dodatno podigla kvalitetu nogometa u svim zemljama bivše Jugoslavije, no takva razmišljanja, barem zasad, ne vidi utemeljenim i realnim (str. 98). Uspjeh hrvatske nogometne lige autor vidi i referirajući se na listu najboljih svjetskih nogometnih liga koju još od 1991. godine utvrđuje Međunarodni institut za nogometnu povijest i statistiku (IFFHS) na temelju svih nacionalnih, kontinentalnih i međunarodnih rezultata nogometnih klubova svih zemalja (str. 99). Kao jedan od glavnih problema hrvatskog nogometa autor ističe slabu posjećenost na utakmicama prve lige, i tu izdvaja niz razloga, a jedan od razloga slabije posjećenosti je i namještanje rezultata u hrvatskom nogometu na što se također u nekoliko stranica osvrnuo (str. 100, 101–103). Zatim slijedi opsežan dio u kojem se autor osvrnuo na privatizaciju i poslovanje hrvatskih klubova gdje navodi brojne probleme, a za ovaj kratki prikaz bi bilo nezahvalno izdvajati svega nekoliko jer se također da raspravljati o tome koji je važniji, a koji manje važniji od tih problema (str. 107–125). Zatim se osvrće i na Hrvatski nogometni sindikat, odnosno položaj i zaštitu nogometaša, gdje opsežnom analizom opovrgava uvriježeno mišljenje da nogometaši žive u blagostanju (na hrvatski nogomet se misli, prije svega), te da je tu zapravo riječ tek o malom broju, dok ostali igrači jedva spajaju kraj s krajem zbog teške financijske situacije i neredovite isplate plaća. Navodi, iako tu možda nedostaje elaboracije, da je u prvoj HNL prosjek kašnjenja plaće bio desetak mjeseci, a od 16 klubova samo je njih šest redovito ispunjavalo svoje obveze prema igračima (usp. str. 126). Tu se izdvaja i niz primjera u kojima su igrači hrvatskih klubova izrazili nezadovoljstvo svojim statusom i neisplatom plaća (str. 127–128). Poglavlje završava „kadrovskim“ dijelom, tj. „igrama prijestolja“ u HNS-u (str. 131–136).

Poglavlje *Hrvatska nogometna reprezentacija 1992–2018* (str. 137–168) razmatra međunarodne uspjehe hrvatske nogometne reprezentacije nakon osamostaljenja Republike Hrvatske. HNS je primljen u FIFA-u 3. srpnja 1992. godine, a u UEFA-u 17. lipnja 1993. godine što je reprezentaciji Hrvatske omogućilo nastupe u službenim natjecanjima (str. 137.). Prvi nastup na europskom prvenstvu Hrvatska je imala u Engleskoj 1996. godine, a uoči Europskog

prvenstva u Engleskoj, za hrvatsku nogometnu reprezentaciju počelo se sve više upotrebljavati naziv „Vatreni“, čiji je tvorac bio profesor hrvatskog jezika, Samoborac Josip Prudeus (str. 141.). Nekoliko godina kasnije, o nastupu na EP-u u Engleskoj Štimac je rekao: „Smatram da smo trebali osvojiti Europsko prvenstvo po kvaliteti koju smo tada imali jer smo onda u Engleskoj bili jači nego u Francuskoj. Nepravедno smo zaustavljeni na tom putu koji je trebao prethoditi Svjetskom prvenstvu. Zaustavljeni smo od Njemačke na Old Traffordu uz silne greške suca, za koje danas teško možemo reći da su bile nenamjerne“. (str. 143.). Prvi nastup na svjetskom prvenstvu Hrvatska je imala u Francuskoj 1998. godine i osvojila broncu. Hrvatski izbornik Miroslav Blažević na utakmicama na SP-u u Francuskoj nosio je kapu pripadnika francuske žandarmerije, Davida Nivelu, kojeg su napala četiri huligana u neredima prije utakmice Njemačke protiv Jugoslavije (2:2), i koji je bio godinu dana u komi, ostao slijep na jedno oko, zadobio probleme u govoru, ali i ipak preživio nakon dugog oporavka. Budući da je ta priča dobila veliki publicitet, izbornik Blažević i hrvatska reprezentacija stekli su veliku naklonost francuske javnosti (str. 147.). Zanimljivo, javile su se i neke „teorije“ da je hrvatski izbornik Blažević pustio utakmicu u polufinalu Francuzima s obzirom na to da u igru nije ubacio Prosinečkog umjesto ozlijeđenog i indisponiranog kapetana Bobana koji je čak tražio zamjenu na poluvremenu. Boban se, zanimljivo, već na poluvremenu istuširao, odlučan da ne nastavi utakmicu, no tad mu je Blažević rekao da mora nastaviti igrati, makar samo stajao na terenu, a pred kraj utakmice, kada je Hrvatska već gubila 2:1, Blažević je izvadio iz igre Stanića i uveo Prosinečkog. U nekim komentarima se tvrdilo i da su Hrvati „prodali utakmicu“ kako bi francuske vlasti oslobodile Blaževića svake krivnje za namještanje utakmica dok je bio trener Nantesa (str. 146–147). Naime, Blaževića je uhitila francuska financijska policija u ženevskoj zračnoj luci u listopadu 1995. godine, a u francuskom zatvoru zadržan je 17 dana zbog optužbi da je upleten u nogometnu aferu, odnosno suđenje Bernardu Tapieu, bivšem vlasniku Olympiquea iz Marseillesa. Jean Pierre Barnes, bivši generalni direktor marsejskog kluba, teretio je Blaževića da je za 420 000 francuskih franaka sredio da 1989. godine neodlučnim ishodom 0:0 završi utakmica Nantesa koji je Blažević tada trenirao i Tapievog Marseillesa (str. 139.). Autor knjige nije previše sklon takvim „spekulacijama i naklapanjima“ i drži da razloge poraza hrvatske reprezentacije u polufinalu SP-a treba prije tražiti u nedovoljnoj mentalnoj spremnosti hrvatskih

igrača za tu utakmicu (str. 147.). Nakon poraza od Francuske, u svlačionicu je ušao predsjednik Tuđman i bodrio igrače riječima da nije isto osvojiti treće mjesto i brončanu medalju ili četvrto, te time navodno motivirao igrače za utakmicu protiv Nizozemske za treće mjesto (usp. str. 147.). Zanimljivo je i da je ratni zločinac Željko Ražnatović „Arkan“ u razgovoru za hrvatske medije ustvrdio da su „Hrvati mnogo hrabriji od Srba i zato imaju i bolju vojsku i bolju nogometnu reprezentaciju“ (str. 148.). Nakon toga, do poglavlja o Svjetskom prvenstvu 2018. slijedi detaljan pregled uspona i padova hrvatske nogometne reprezentacije u novom tisućljeću (str. 152–168).

U poglavlju *Hrvatska nogometna reprezentacija na SP-u u Rusiji 2018.* (str. 169–178) temeljito se opisuje put do „srebra zlatnoga sjaja“, ali ima riječi i o povratku nogometaša u Hrvatsku odnosno dočeku, prihodima HNS-a za vrijeme SP-a u Rusiji, profitu mesne industrije u vrijeme SP-a, o tome kako je ta nogometna euforija bila putokaz drugima, ali i „zasjenila“ ostale uspjehe Hrvatske u istom periodu („Znate što je fascinantno? Poslije našeg srebra u Rusiji, Hrvatska je u idućih mjesec dana osvojila sedam ili osam medalja. Na tom našem elanu nastavili su dobre rezultate ostvarivati i reprezentacije u drugim sportovima, klubovi također (...) Sretan sam što je ovaj naš veliki rezultat u Rusiji bio putokaz i drugima da mogu. To je ogroman dobitak, vjerujem da nas je srebro promijenilo, da smo postali bolji ljudi (...) Mi smo Hrvatsku učinili boljom nego što je bila. Mi smo bili najbolji promotori Hrvatske, bez obzira što Hrvatska ima velikih ljudi i u medicini, znanosti, turizmu, glazbi (...) Nogomet je taj koji se najviše gleda i cijeni. To je privilegija nogometa, kroz nogomet možeš puno toga napraviti. Nas je u Zagrebu dočekalo milijun ljudi, to dovoljno govori.“ – Dalić, str. 175–176), nekim negativnim komentarima nakon uspjeha Hrvatske u Rusiji, kako uspjeh na SP-u u nogometu, prema nekim ekonomskim analitičarima, može nekoj zemlji donijeti i rast BDP-a u toj godini, a zanimljivo, u srpnju 2018., mjesecu najveće nogometne euforije u hrvatskoj povijesti, došlo je i do osjetnog pada broja samoubojstava u odnosu na isti mjesec prethodnih godina (str. 169–176). Na kraju poglavlja dio je koji se dotiče izvještavanja stranih medija o uspjehu Hrvatske na SP-u u Rusiji (str. 177–178).

Nakon toga dolazi *Epilog* (str. 179–187), s kratkim osvrtom na nastup „Va-trenih“ u Kataru, te na niz rezultata i uspjeha hrvatske nogometne reprezentacije, iz čega autor zaključuje kako je Hrvatska najuspješnija nogometna repre-

zentacija na bivšem jugoslavenskom prostoru. U sklopu *Epiloga*, nalazi se i osvrt na hrvatsku nogometnu reprezentaciju i dijasporu. Nakon toga slijedi *Zaključak* (str. 189–191) u kojem je autor još jednom podvukao glavne crte svoje monografije, a na kraju knjige nalaze se još *Prilozi* (str. 193–204), gdje je na koristan način povećan opseg stranica knjige, tj. popisani su prvaci Hrvatske u nogometu od 1992. do 2018., pobjednici Hrvatskog nogometnog kupa od 1992. do 2018., pobjednici nogometnog superkupa, prosjek gledatelja u prvenstvima HNL-a, izbornici hrvatske nogometne reprezentacije te popisani rezultati Hrvatske na europskim i svjetskim prvenstvima. Još je tu popis kratica, izvora i literature, sažetak na engleskom, kazalo osoba i bilješka o autoru (str. 205–251).

Vjerujem da je ovdje niz iznesenih primjera u prikazu dočarao sadržaj spomenute knjige, ali i upozorio na niz pitanja i fenomena koje pisanje o nogometu otvara, prije svega društvenih, pa uz to vjerujem da će knjiga privući i solidnu pozornost sociologa. Vjerujem da se niz izdvojenih stavki u ovom prikazu mogu svrstati i pod *nastanak* hrvatskog nogometa, i pod *imidž*, ali i *kontroverze*, kako i stoji u punom naslovu knjige. Nogometna prvenstva preslika su države, a s pozicije običnoga čitatelja mogu reći da je autor solidnom argumentacijom opovrgnuo i moje („uvriježeno“) mišljenje o blagostanju i odličnom životu u kojem domaći nogometaši žive, i da je pravo stanje domaćeg nogometa, koje najčešće zasjeni neka *mainstream*-vijest o višemilijunskom transferu nekog nogometaša, daleko od idiličnoga. Knjigu preporučujem svakako i mlađim naraštajima jer i u njih se, kao i u svakoj ostaloj generaciji, krije veliki broj nogometnih zaljubljenika, a niz je stavki iz povijesti hrvatskog nogometa koje bi se mogle svrstati u domenu „opće kulture“, a za koje, vjerujem, mlađi naraštaji ne znaju.

Lucian Borić